

**ВІДНОВЛЕННЯ КОНЦЕРТНО-ВИКОНАВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У
ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ В ПЕРШІ ПОВОЄННІ РОКИ
(ЗА МАТЕРІАЛАМИ ОБЛАСНОЇ ПРЕСИ)**

Маловічко С. М.

Тернопільське музичне училище ім. С. Крушельницької, Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника, Україна, м. Тернопіль

У статті простежується відродження професійної та самодіяльної концертно-виконавської діяльності культурно-освітніх і мистецьких установ Тернопільської області в перші повоєнні роки. Висвітлюється концертна та методико-виховна робота колективів та окремих виконавців краю, які здійснювали культурну та просвітницьку функцію і їх діяльність дала можливість подальшого розвитку культурно-освітнього та мистецького життя Тернопільщини. Зокрема акцентується увага на театральній, художній та музичній складових мистецьких заходів, які були основою становлення та розвитку культурного життя регіону. Дослідження ґрунтується на повідомленнях обласної преси тих років.

Ключові слова: професійне та аматорське музичне мистецтво, мистецькі колективи, концертно-виконавська діяльність.

Маловічко С.М. Восстановление концертно-исполнительской деятельности в Тернопольской области в первые послевоенные годы (по материалам областной прессы) / преподаватель Тернопольского музыкального училища им. С.Крушельницкой, аспирант Прикарпатского национального университета им. В.Стефаника, Украина, г. Тернополь.

В статье прослеживается возрождение профессиональной и самодеятельной концертно-исполнительской деятельности культурно-образовательных и художественных учреждений Тернопольской области

в первые послевоенные годы. Освещается концертная и методико-воспитательная работа коллективов и отдельных исполнителей края, которые осуществляли культурную и просветительскую функцию и их деятельность дала возможность дальнейшего развития культурно-образовательной и художественной жизни Тернопольщины. Отдельно акцентируется внимание на театральной, художественной и музыкальной составляющих образовательных мероприятий, которые послужили основой для восстановления и развития культурной жизни региона. Исследование основывается на сообщениях областной прессы тех лет.

Ключевые слова: профессиональное и любительское музыкальное искусство, художественные коллективы, концертно-исполнительская деятельность.

Malovichko S. M. The renewal of the concert and doing work in Ternopil region in the first after War period (after the region press works) / the tutor of Ternopil musical college by S. Krushelnytska, the aspirant of Precarpathian national university by. V. Stephanyk, Ukraine, Ternopil

The article retrace the renewal of the professional and amateur concert-execution activity of cultural and educational establishments and arts institution of Ternopil region in the first after War period. The concert and methodological-education work of groups and separate doers of the region, which did cultural and educational function is lighting up and their work gave the possibility of further development of cultural and educational and arts life in Ternopil region. Specifically the attention is paid on theatric, art and musical parts of art concerts, that were the main base of the development of region's cultural life. The investigation is based on the notes of region press of that years.

Key words: professional and amateur music art, arts groups, concert-doing activity.

Вступ. При дослідженні праць з історії культури, що стосуються Тернопільської області, виявлено лакуну у висвітленні функціонування культурно-освітніх та мистецьких установ, як професійних, так і аматорських, після визволення краю від німецько-фашистських загарбників та закінчення Другої світової війни у перші повоєнні роки.

Кількаразова зміна державного устрою (в 1939 році – приєднання до СРСР, у 1941 році – окупація Німеччиною, у квітні 1944 року – визволення від німецько-фашистського режиму і повернення під владу більшовиків) зруйнувала існуючі заклади культурно-освітнього й мистецького призначення, знищила їх кадровий потенціал.

Проте професійне і мистецьке життя Тернопільщини розвивалось і досягало нових звершень, основи якого було закладено саме після закінчення Другої світової війни.

Про концертно-виконавську діяльність Тернопільщини перших повоєнних років мимохідь знаходимо згадки в дослідженнях окремих процесів культурного та мистецького життя регіону. Це монографії, наукові публікації, статті в регіональній та місцевій періодиці, буклети, брошури, архівні матеріали різноманітних культурно-освітніх та мистецьких установ Тернопільщини.

Розвиток професійного та аматорського музичного мистецтва Тернопільщини ХІХ – ХХ століття висвітлюється у наукових працях Ярослава Лемішки, Ірини Шуль-Бевської, Марії Іздепської-Новіцької, Олена Стебельська. Діяльність професійних і аматорських колективів та їх концертно-виконавська діяльність на Тернопільщині досліджуваного періоду побіжно згадується у вступній статті Олега Смоляка до бібліографічного покажчика «Музична Тернопільщина», у дослідженні історії Тернопільського музично-драматичного театру ім. Т. Шевченка Людмили Ванюги.

Втім потрібно зауважити, що такі обмежені згадки не подають цілісної картини концертно-виконавської діяльності перших повоєнних років, в кращому випадку така діяльність починає висвітлюватися з кінця 40-х – початку 50-х років ХХ ст.

Немає дослідження, яке б цілісно характеризувало відновлення та розвиток концертно-виконавської діяльності перших повоєнних років, що стало підґрунтям для розвитку як професійного, так і аматорського мистецтва сучасного періоду.

Саме тому мета статті – висвітлити основні події концертно-виконавської діяльності у перші повоєнні роки на основі публікацій в обласній пресі того періоду.

Повідомлення про урочисті засідання по відзначенню тих чи інших свят у перші післявоєнні роки неодмінно закінчуються фразою «Силами працівників обласної філармонії і музично-драматичного театру після урочистої частини був влаштований концерт». Отже, як бачимо, зразу ж після визволення краю від німецько-фашистських загарбників почали функціонувати професійні державні культурно-освітні заклади.

Становлення професійної музичної культури Тернопільщини неможна уявити без її театральної складової. Стаціонарні музичні драматичні театри починають працювати на теренах області вже у 1915 році : «Тернопільські театральні вечори» (керівник – Лесь Курбас), «Український театр» (керівник – Микола Бенцаль), а в 1939 р. – обласний драматичний театр ім. І. Франка (керівник – Микола Комаровський), який в 1948 р. трансформувався в обласний музично-драматичний театр ім. Т. Шевченка.

На звільнену Тернопільщину в березні 1945 року переїжджає Охтирський драматичний театр Т. Шевченка. Радянською владою проводиться реорганізація театральної мережі в Тернопільській області, результатом якої стало офіційне існування двох театрів: Тернопільського

обласного українського музично-драматичного театру ім. Т. Г. Шевченка, реорганізованого з Охтирського драматичного театру ім. Т. Г. Шевченка і Чортківського міського театру ім. І. Франка.

Тернопільський обласний український музично-драматичний театр ім. Т. Г. Шевченка розмістився у Чорткові, що тоді мав статус обласного центру. Очолювали театр в той час головний художній режисер Микола Яновський, художник Володимир Кулик і завідувача музичною частиною Ольга Резникова. Театр ім. Т. Г. Шевченка спочатку розміщується в м. Чортків, а театр ім. І. Франка – в м. Тернопіль; з переведенням обласного центру до Тернополя театри обмінялися базами.

Обидва театри перемінювали сцени Тернополя, Кременця, Чорткова, виїжджали на гастролі по області. Починаючи з 1945 року театр базується в м. Тернополі і відтоді має назву – Тернопільський український музично-драматичний театр ім. Т. Г. Шевченка. Відповідно до постанови відділу мистецтв Тернопільського облвиконкому 8 квітня 1948 року, обидва театри, ім. Т. Шевченка та ім. І. Франка, з'єдналися в єдиний колектив і почали працювати в відбудованій будівлі колишнього спортивного товариства «Сокіл».

Отож, на сторінках обласної газети «Вільне життя» зустрічаються як повідомлення про гастролі у межах області, так і рецензії на театральні вистави. Дізнаємося, що у 1945 р. 19 жовтня розпочав театральний сезон Тернопільський обласний драматичний театр ім. Т. Шевченка виставою «Весілля в Малинівці» [20, с. 1]. Крім того у репертуарі театру на 1945 р. з метою пропаганди радянського способу життя включені кращі зразки радянської драматургії: «Любов Ярова», «Приїздить у Дзвінкове», «Платон Кречет» та ін.

Протягом шести повоєнних років театр працював переважно у своїй області, гастрольна діяльність обмежувалась тільки ближніми містами (Коломия Івано-Франківської області 30.05-16.06 1946 р.) [2, с. 138].

Відомості про репертуар цих гастролей немає, тому логічним буде припущення, що показував театр вистави, про які йшлося вище.

Для обслуговування сільського населення під час весняних польових робіт у 1946 році було створено 8 концертних бригад з артистів театрів та обласної філармонії, які дали понад 120 концертів у селах і райцентрах області [21, с. 2]

Артисти театру здійснювали й обслуговування сільського населення під час жнив. У липні 1946 р. було організовано дві бригади, одна з яких виступала в Хоростківському, Теремовлянському та Буданівському районах, друга – у Чортківському, Струсівському і Заліщицькому районах [13, с. 1].

У липні 1946 р. Тернопільський драматичний театр виїхав на гастролі в м. Кременець, де представили вистави «Весілля в Малинівці», «Безталанна» та ін. Серед репертуару була й вистава «На Україні милій», що розповідала про боротьбу українських партизан проти німецьких загарбників [19, с.2].

Гастролював і Тернопільський міський театр ім. І. Франка. У квітні 1946 року колектив театру виїжджав на час сівби в райони області. Так, наприклад, у селах Плотича, Великий Глибочок і Цебрів силами артистів було дано 4 концерти та 2 спектаклі [8, с. 1].

Музика була першорядною складовою частиною переважної більшості виступів тернопільських театрів, так як основна частина вистав за жанром була мелодрамами. Основна драматургічна роль належала музиці, яка виконувала функцію драматизації твору, створювала основний настроєвий фон, виконувала об'єднуючу функцію між окремими мізансценами, допомагала розкрити головну ідею твору. Театральна музика втілювалася засобами малого складу симфонічного оркестру або ансамблю. Через те її звукова палітра була досить широкою

в плані виховання в слухачів любові до класичної музичної культури [17, с. 33].

У 1939 р. у приміщенні колишнього «Міщанського братства» (вул. Князя Острозького, 7) була організована державна обласна філармонія, у якій почала працювати хорова капела (художній керівник та диригент – І. І. Гіпський) та сектор естради. Через воєнні лихоліття вона припинила свою діяльність і лише з 1944 р. почала знову працювати під керівництвом І. І. Гіпського [17, с. 35].

В листопаді 1944 р. хорова капела спільно з симфонічним оркестром дала у Чорткові 6 концертів. Репертуар капели відповідав вимогам більшовицької ідеології – це були пісні, що прославляли радянський режим («Кантата про Сталіна», «Вічний революціонер», «Пісня про визволення») та ін. [3, с. 2].

Діяльність обласної Державної української хорової капели під керівництвом І. І. Гіпського неодноразово висвітлювалась на шпальтах обласної преси у досліджуваний період. Саме тому можна зробити припущення про активну пропаганду музичного виконавського мистецтва серед населення Тернопільської області та областей України силами колективу капели.

У травні 1945 року хорова капела здійснила гастролі по 15 районам області. Виступи відбулися, зокрема, в селах Біла Криниця, Жолоби Кременецького району, в селі Лішне Почаївського району та ін. [4, с. 1]. Хорова капела у складі 50 осіб виконувала різні пісні. Основна частина виступів була побудована з патріотичних пісень, так як концерти були присвячені Перемозі у Великій Вітчизняній війні. Уміле володіння голосами, широке використання музичної експресії, злагодженість хору стали передумовою великого успіху у глядачів. Особливо відзначалась партія басів, а також виконавська майстерність молодого соліста Генсирука [25, с. 2].

Окремо відзначався виступ на початку червня цього ж року у Чорткові, на якому вперше колектив капели виконав чудову кантату великого українського композитора М. Лисенка «Радуйся, ниво неполитая». Виконання цього твору стало для хорової капели великим кроком вперед [там само].

Окрім суто концертно-виконавської діяльності у своїх поїздках хорова капела займалася й методично-освітньою роботою. Так, клубам Почаївського, Збаразького, Вишнівецького райцентрів було надано літературу, консультації з метою покращання художньої самодіяльності, зокрема, діяльності хорів у цих закладах культури [4, с. 1].

Керівник обласної Державної української капели І. Гіпський надавав великого значення пропаганді діяльності колективу серед населення краю. З цією метою на шпальтах обласної газети він не раз виступав із своєрідним звітом про діяльність капели [5; 6]. Його дописи розповідали про розширення складу колективу, опрацювання нових хорових і музичних творів, про графік виступів перед глядачами сільської місцевості.

Взимку 1946 р. хорова капела провела 46 виступів, присвячених виборам у Верховну Раду СРСР, в лютому до дня Червоної армії було проведено 12 виступів. На протязі весни капела обслуговувала населення сільської місцевості в період польових робіт. Бригади капели виїжджали у найвіддаленіші села Вишнівецького, Ланівецького, В. Дедеркальського та інших районів. Програма виступів була насичена патріотичними, фронтовими, українськими народними піснями, піснями народів СРСР, хоровими творами сучасних радянських композиторів і класиків.

Вперше у 1946 р. у репертуарі капели було здійснено інсценізацію народних пісень. Було підготовлено цикл українських народних пісень з хороводами, грою і танцями – «Веснянки» та інсценізацію «Вечорниці» українського композитора П. І. Ніщинського [6, с. 2].

Влітку 1945 року хорова капела виїжджала на гастролі у Чернівецьку, Ровенську області та міста Луцька, а влітку 1946 – у Станіславську і Чернівецьку області (після гастролей по Тернопільській області).

Відомостей про гастролі колективів інших областей майже немає. Лише у квітні 1946 р. зустрічаємо коротку інформацію (кілька речень) про концерт групи артистів Харківської і Полтавської державної естради у Велико-Бірківському районному клубі [22, с. 2]. Ні про репертуар, ні про прізвища артистів не згадується.

У червні 1946 р. у Тернополі, Чорткові, Заліщиках та інших містах області відбулися концерти талановитої співачки – артистки Одеської державної естради Даіси Дюрсо. Її виступи пройшли з винятковим успіхом, глядачі щиро оцінили справжнє мистецтво вокалістки.

Співачка майстерно виконувала арії з оперет, романси, народні пісні. Приємно і хвилююче звучали арії з оперет Ж. Оффенбаха «Перикола», І. Кальмана «Маріца» та ін. Поруч з виконанням класичних творів звучали пісні радянських композиторів, що торкалися тем тогочасного життя. Це пісні про фронтове життя, дні очікування і повернення до рідних осель воїнів Червоної Армії. З душевною теплотою прозвучали у виконанні Дюрсо фронтові ліричні пісні «Лист на Батьківщину», «Чорноокий капітан», «Пісня про квітку», «Вальс фронтової весни» й ін.

Винятковому успіху Даіси Дюрсо у глядачів Тернопільщини сприяла й майстерна гра акомпаніатора співачки – піаніста Одеської державної естради Л. Розена, який супроводжував всі виступи Дюрсо [1, с. 2].

Поряд з професійною концертно-виконавською діяльністю почала відновлюватись та розвиватись концертно-виконавська діяльність художніх самодіяльних колективів області.

Під час Другої світової війни чимала кількість культурно-громадських діячів краю виїхали за кордон, побоюючись політичних репресій радянського режиму. Колективи художньої самодіяльності відроджувались під тиском ідеологічних партійних установ – парткомів, які створювались при будь-якій мистецькій установі, організації і направляли їх діяльність. Утворені колективи художньої самодіяльності свою діяльність спрямовували на службу комуністичної ідеології.

У перші повоєнні роки у містах і селах Тернопільщини починає відроджуватись культурно-мистецьке життя. Для колективів художньої самодіяльності започатковуються районні та обласні олімпіади художньої самодіяльності.

Вже в січні-лютому 1945 року пройшли обласна (в м. Чорткові) і районні олімпіади художньої самодіяльності в 31 районі області. В них взяли участь найкращі колективи художньої самодіяльності клубів, червоних кутків і хат-читалень. 17 районів делегували 426 кращих виконавців на обласний огляд-олімпіаду художньої творчості.

На сцені обласної олімпіади виступили 10 співочих, 9 драматичних, 7 музикальних, 7 балетних гуртків, а також виступали й окремі виконавці [7, с. 2].

Найкраще гурткову роботу представили Коропецький і Тербовлянський райони, від яких на обласній олімпіаді виступали драматичні, співочі, музичні і балетні гуртки.

Першість виборів Копичинецький район, відзнакою якого стала різноманітність програмних виступів, майстерний виступ квартету українських народних інструментів.

Друге місце зайняли Коропецький, Монастириській, Струсівський райони. На третьому місці – Скалатський, Скала-Подільський, Тербовлянський, Білобожницький райони. Четверте місце присудили Козловському, Велико-Глубочокському, Козівському районам [9, с. 1].

Особливою родзинкою на олімпіаді стали «Тернопільські коломийки», виконані Копичинецьким квартетом під керівництвом Побігущого. Не меншим успіхом відзначився й виступ джаз-оркестру Копичинецького районного будинку культури. Хор Коропецького району у свій репертуар поряд з піснями радянських композиторів включив українські народні пісні «Широкий луг», «На вулиці скрипка грає», «Стелися барвінку» та ін.

Репертуар виступів включав широке коло жанрів. Сім'я Івана Антоновича Огаренка з Білобожниці, Зося Казиф і Іван Соболев легко і гарно танцювали коломийки. Джаз-оркестр Струсівського району виконав «українське поपुरі». Невимушено і майстерно звучала українська народна пісня «Чого вода каламутна» у виконанні Світлани Лядської [18, с.2].

Переможці обласного огляду художньої самодіяльності презентували своє мистецтво на республіканській олімпіаді художньої самодіяльності, що проходила у Києві. Копичинецький джаз-оркестр під керівництвом Гловацького зайняв друге місце на Україні і в нагороду отримав велику грошову премію.

Особливим успіхом відзначився на республіканській сцені Копичинський квартет українських народних інструментів та хор дівчат села Коропці, які з особливою майстерністю виконували весільні застільні пісні та «Тернопільські коломийки».

З окремих виконавців перше місце по танцях зайняв Стасишин, інструктор Тербовлянського райвідділу народної освіти. У його виконанні на столичній сцені глядачі побачили український танець «Чумак». Відзначились й солісти Кот (Скалатський р-н), Щолокова і Комісаров (Козівський р-н), Редько (Велико-Глибочокський р-н) [23, с. 2].

За результатами республіканської олімпіади учасники художньої самодіяльності краю вибороли право на участь у Всесоюзній олімпіаді художньої олімпіади у Москві.

У 1946 році на протязі квітня-червня в області пройшли районні та обласна олімпіада дитячої художньої самодіяльності. Заключний концерт пройшов на сцені обласного драматичного театру ім. Т. Шевченка. Виступали переможці – кращі колективи художньої самодіяльності шкіл і дитячих будинків Ягольниці, Заліщиків, Микулинець, Теремовлі, які заслужили представляти тернопільське самодіяльне мистецтво на республіканській олімпіаді дитячої художньої самодіяльності [10, с. 1].

Однак не лише на олімпіадах можна було побачити виступи колективів художньої самодіяльності. Відновлювались будівлі сільських і міських клубів, створювались хоріві, музичні, танцювальні, драматичні гуртки на теренах всієї області.

У Підволочиському районному будинку культури драматичний гурток підготував і представив водевіль «Дочка російського актора» Григор'єва, п'єсу «Щастя» Паустовського, «Десь у Москві» Червінського і Маса, «Платон Кречет» Корнійчука [14, с. 2].

У Чортківському клубі залізничників працювало два драматичних гуртки, які поставили на клубній сцені «Балтійський мічман» Левіной, «Квіток в Єйськ» Квасницького, «Дай серцю волю – заведе в неволю» Кропивницького та ін. [16, с. 2].

Гурток художньої самодіяльності 7-го паровозного відділку депо Тернопіль виступав з концертами перед своїми співробітниками. Виступили хорівий та танцювальні колективи [15, с. 2].

У Ланівському районному клубі часто виступали учасники вокального і танцювального гуртків, декламатори тощо [24, с. 2].

У с. Тельківці Скалатського району будівельники Саламандра та Олійник створили самодіяльний оркестр. Досить часто селяни

заслуховувались чарівними звуками скрипки у майстерних руках Саламандри, до якого приєднувався бубен Олійника [11, с. 2].

Подібні виступи музичних, співочих, танцювальних гуртків відбувались в більшості клубів, будинків культури, хатах-читальнях Тернопільщини.

Також з концертними виступами перед жителями області виступали агітбригади та культбригади, які організовувались при культурно-освітніх закладах.

Досліджуючи роботу, наприклад, Мельнице-Подільського районного клубу, ми дізнаємось, що при клубі діяли драматичний і співочий гуртки, духовий оркестр.

Також тут було організовано культбригаду у складі 15 чоловік. Програма виступів культбригади включала доповіді на політичні теми, п'єси, народні пісні і танці. Культбригада виступала в селах району. Після виступу колективу у селах Іване-Пусте, Новосілка, Вільховець почали працювати драматичні гуртки. Тобто, не дивлячись на політичну заганжованість виступів культ бригади, вона виконувала організаторські і просвітницькі функції серед сільського населення [12, с. 2].

Висновки. Таким чином, аналізуючи вагомість впливу концертно-виконавської діяльності професійних та аматорських колективів у перші повоєнні роки на розвиток національної культури треба зазначити, що саме вона дала поштовх для подальшого розвою культурно-освітнього та мистецького життя краю. Публічні концертні заходи, що відбувалися серед різних верств населення Тернопільської області, виконуючи як культурну, так і просвітницьку функцію, мали винятковий суспільний резонанс. У їх ході колективи та окремі виконавці популяризували власну творчість та мистецький доробок сучасників, що дало можливість активізувати інтелектуальний, моральний та культурний розвиток жителів регіону, виховати художні смаки та національно-патріотичні почуття.

Загалом, як підсумок, розвиток концертно-виконавської діяльності у Тернопільській області в перші повоєнні роки відбувався шляхом поступової професіоналізації, що стало предметом популяризації національної мистецтвознавчої спадщини і привернув до себе увагу не лише вітчизняних але й зарубіжних митців.

Література:

1. *Андреев Д. Цікаві концерти Даіси Дюрсо // Вільне життя. – 1946. – 21 черв. – С. 2.*
2. *Ванюга Л. С. Перші гастролі Тернопільського музично-драматичного театру ім. Т. Шевченка // Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія : мистецтвознавство. – Тернопіль, 2012. - № 1. – С. 136-140.*
3. *Вериківський Г. На повний, вільний голос // Вільне життя. – 1944. – 12 листоп. – С. 2.*
4. *Вікторська К. Гастролі обласної Державної української капели // Вільне життя. – 1945. – 2 черв. – С. 1.*
5. *Гіпський І. Концерти для виборців // Вільне життя. – 1945. – 24 листоп. – С. 2.*
6. *Гіпський І. Літні гастролі хорової капели // Вільне життя. – 1946. – 21 трав. – С. 2.*
7. *Голий В. К. Обласний огляд художньої самодіяльності // Вільне життя. – 1945. – 27 лют. – С. 2.*
8. *Головатий С. Концерти в селах // Вільне життя. – 1946. – 17 квіт. – С. 1.*
9. *Долгопольська К. Переможці обласної олімпіади художньої самодіяльності // Вільне життя. – 1945. – 2 берез. – С. 1.*

10. *Заключний концерт обласної дитячої олімпіади // Вільне життя. – 1946. – С. 1.*
11. *Зиновенко К. Самодіяльний оркестр будівельників // Вільне життя. – 1946. – 29 черв. – С. 2.*
12. *Іваненко В. Культбригада районного клубу // Вільне життя. – 1946. – 27 лют. – С. 2.*
13. *Ільчук А. Культурне обслуговування трудящих під час жнив // Вільне життя. – 1946. – 7 лип. – С. 1.*
14. *Ісаченко І. Підволочиський драматичний гурток // Вільне життя. – 1945. – 26 серп. – С. 2.*
15. *Концерти самодіяльного гуртка залізничників // Вільне життя. – 1946. – 25 черв. – С. 2.*
16. *Коровіна М. В клубі залізничників // Вільне життя. – 1945. – 28 жовт. – С. 2.*
17. *Музична Тернопільщина : бібліогр. покажчик / уклад. В. Я. Миськів; ТООУНБ. – Т. : Підручники і посібники, 2008. – 288 с. – (Мистецька Тернопільщина).*
18. *Народна творчість // Вільне життя. – 1945. – 27 лют. – С. 2.*
19. *Овчарук А. Літні гастролі Тернопільського театру // Вільне життя. – 1946. – 3 лип. – С. 2.*
20. *Петренко П. Відкриття зимового сезону обласного театру // Вільне життя. – 1945. – 21 жовт. – С. 1.*
21. *Петренко П. Концерти для селян // Вільне життя. – 1946. – 30 квіт. – С. 2.*
22. *Солярчук П. Концерт у районному клубі // Вільне життя. – 1946. – С. 2.*
23. *Хорольський С. П. Тернопільці – на республіканській олімпіаді // Вільне життя. – 1945. – 27 лют. – С. 2.*

24. *Художня самодіяльність // Вільне життя. – 1945. – 28 жовт. – С. 2.*
25. *Чижда А. На шляху творчого зростання // Вільне життя. – 1945. – 12 черв. – С. 2.*

References:

1. *Andrieev D. Interesting concerts by Daisy Diurso // Vilne zhyttia. – 1946. – 21 of July. – С. 2*
2. *Vaniuha L. S. The first tour of Ternopil music drama theatre by T. Shevchenko // Scientific notes TNPU by V. Hnatiuk. Part: arts science. – Ternopil, 2012. - № 1. – P.136-140.*
3. *Verukivskyi H. By loud, free voice // Vilne zhyttia. – 1944. – 12 of November. – P. 2.*
4. *Viktorska K. The State Ukrainian choir tour // Vilne zhyttia. – 1945. – 2 of June. – P. 1.*
5. *Hipskyi I. The concerts for the electors // Vilne zhyttia. – 1945. – 24 of November. – P. 2.*
6. *Hipskyi I. Summer tour of choir chamber // Vilne zhyttia. – 1946. – 21 of May. – P. 2.*
7. *Holyi V. K. The regional amateur talent review // Vilne zhyttia. – 1945. – 27 of February. – P. 2.*
8. *Holovatyi S. Concerts in the villages // Vilne zhyttia. – 1946. – 17 of April. – P. 1.*
9. *Dolhopolska K. The winners of the regional Olympic of amateur talent // Vilne zhyttia. – 1945. – 2 of March. – P. 1.*
10. *The final concert of region children Olympic // Vilne zhyttia. – 1946. – P.1.*
11. *Zynovenko K. Amateur builders' orchestra // Vilne zhyttia. – 1946. – 29 of June. – P. 2.*
12. *Ivanenko V. Cultural group of district club // Vilne zhyttia. – 1946. – 27 of February. – P.2.*

13. *Ilchuk A. The cultural serve of workers between harvest time // Vilne zhyttia. – 1946. – 7 of July. – P. 1.*
14. *Isachenko I. Pidvolochysk' drama group // Vilne zhyttia. – 1945. – 26 of August. – P. 2.*
15. *The concerts of amateur group of railway workers // Vilne zhyttia. – 1946. – 25 of June. – P. 2.*
16. *Korovina M. In the railways' workers club // Vilne zhyttia. – 1945. – 28 of October. – P. 2.*
17. *Musical Ternopil region: bibliographical view / by V. Ja. Myskiv; TRUNL. – T.: Books and textbooks, 2008. – 288 p. – (Art Ternopil region).*
18. *People creative works // Vilne zhyttia. – 1945. – 27 of Febryary. – P. 2.*
19. *Ovcharuk A. Summer tour of Ternopil theatre // Vilne zhyttia. – 1946. – 3 of July. – P. 2.*
20. *Petrenko P. The opening of winter season of regional theatre // Vilne zhyttia. – 1945. – 21 of October. – P. 1.*
21. *Petrenko P. The concerts for the peasants // Vilne zhyttia. – 1946. – 30 of April. – P. 2.*
22. *Solarchuk P. The concert in the district club // Vilne zhyttia. – 1946. – P. 2.*
23. *Khorolskyi S. P. The Ternopil citizens – on the republic Olympic // Vilne zhyttia. – 1945. – 27 of February. – P. 2.*
24. *Amater talent work // Vilne zhyttia. – 1945. – 28 of October. – P. 2.*
25. *Chyzhda A. On the way of talent grows // Vilne zhyttia. – 1945. – 12 of June. – P.2.*